

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده اقتصاد و حسابداری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش :
حسابداری

عنوان :

بررسی عوامل موثر بر ایجاد مطالبات معوق بانکی و راههای
جلوگیری از آن در بانک ملی ایران (مطالعه موردی اداره
امور شعب شمال تهران)

استاد راهنما :
دکتر مهناز ربیعی

استاد مشاور :
دکتر زهرا پورزمانی

پژوهشگر :
عسکر فزونی

تابستان ۱۳۹۰

با سپاس از :

همکاران عزیزم در بانک ملی ایران اداره امور شعب شمال تهران

علی الخصوص پرسنل شعبه چهارراه دیباجی و دوست عزیزم

جناب آقای مهدی خندان که در تهیه و تدوین این کار تحقیقاتی

مرا یاری نمودند.

تقدیم به :

پدر و مادرم که همواره چون کوهی استوار مرا یاری کردند

و تقدیم به

همسر و فرزندانم که با صبر و حوصله یار و یاور من بودند

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب عسکر فزونی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۸۵۰۶۹۳۰۰ در رشته حسابداری که در تاریخ ۱۳۹۰/۰۵/۱۵ از پایان نامه خود تحت عنوان :

بررسی عوامل موثر بر ایجاد مطالبات معوق و راههای جلوگیری از آن در بانک ملی ایران (مطالعه موردی اداره امور شعب شمال تهران) با کسب نمره ۱۸/۲۵ و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : عسکر فزونی

تاریخ و امضاء :

بسمه تعالی

در تاریخ : ۱۳۹۰/۰۵/۱۵

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای عسکر فزونی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸/۲۵ بحروف
هجده و بیست و پنج صدم و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما :

فهرست

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	۲
۱-۱) بیان مساله تحقیق :	۳
۱-۲) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :	۴
۱-۳) هدفهای تحقیق :	۵
۱-۴) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه)	۵
۱-۵) فرضیه های تحقیق :	۶
۱-۶) متغیرها و واژه های کلیدی :	۶
۱-۶-۱) تسهیلات اعطایی :	۶
۱-۶-۲) مطالبات معوق :	۶
۱-۶-۳) وثیقه :	۶
۱-۶-۴) وصول مطالبات :	۷
۱-۶-۵) اعتبار :	۷
۱-۶-۶) ارکان اعتباری :	۷
۱-۶-۷) تعهد :	۷
۱-۶-۸) تسهیلات تکلیفی :	۷
۱-۶-۹) تسهیلات غیر تکلیفی :	۷
فصل دوم: مطالعات نظری و ادبیات تحقیقی	۹
۱-۲) مقدمه	۱۰
۲-۲) تاریخچه و سیر تحولات بانکداری	۱۱
۲-۲-۱) آغاز بانکداری	۱۱
۲-۲-۲-۱) بانکداری در دوره قدیم	۱۱
۲-۲-۲-۲) بانکداری در قرون وسطی (از قرن پنجم تا پانزدهم میلادی)	۱۳
۲-۲-۲-۳) بانکداری در دوره رنسانس (از قرن پانزدهم به بعد)	۱۳
۲-۲-۲-۴) تشکیل بانک مرکزی	۱۴

۱۵بانکداری در ایران (۲-۳)
۱۵صرافی (۲-۳-۱)
۱۵عملیات صرافی
۱۶بانکداری (۲-۳-۲)
۱۶اولین بانک (۲-۳-۲-۱)
۱۶بانک شاهی ایران (۲-۳-۲-۲)
۱۶بانک استقراضی ایران (۲-۳-۲-۳)
۱۷بانک سپه (۲-۳-۲-۴)
۲۰ملی شدن بانکها (۲-۴)
۲۰بانکداری اسلامی در ایران (۲-۵)
۲۱تجهیز منابع در بانکداری بدون ربا (۲-۶)
۲۱سپرده قرض الحسنه جاری (۲-۶-۱)
۲۱سپره قرض الحسنه پس انداز (۲-۶-۲)
۲۱سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت و بلندمدت (۲-۶-۳)
۲۲تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا (۲-۷)
۲۲قرض الحسنه (۲-۷-۱)
۲۲مضاربه (۲-۷-۲)
۲۳مشارکت مدنی (۲-۷-۳)
۲۴مشارکت حقوقی (۲-۷-۴)
۲۴فروش اقساطی (۲-۷-۵)
۲۵معاملات سلف (۲-۷-۶)
۲۵اجاره به شرط تملیک (۲-۷-۷)
۲۶مزارعه (۲-۷-۸)
۲۷مساقات (۲-۷-۹)
۲۷جعاله (۲-۷-۱۰)
۲۷خرید دین (۲-۷-۱۱)
۲۸سرمایه گذاری مستقیم (۲-۷-۱۲)

۲۹ ضمانت نامه (۲-۷-۱۳)
۲۹ مطالبات بانکی (۲-۸)
۳۰ استانداردهای بین‌المللی برای شناسایی مطالبات معوق (۲-۸-۱)
۳۱ آثار مطالبات معوق بر بانک‌ها و اقتصاد کشور (۲-۸-۲)
۳۱ آثار مطالبات معوق در سطح بانک‌ها (۲-۸-۲-۱)
۳۲ آثار مطالبات معوق در سطح کشور (۲-۸-۳)
۳۲ مطالبات معوق و ریسک اعتباری بانکیها (۲-۸-۴)
۳۳ مطالبات معوق و خط‌ورشکستگی بانکیها (۲-۸-۵)
۳۶ علل ایجاد مطالبات معوق (۲-۸-۶)
۳۹ آخرین وضعیت میزان مطالبات معوق بانکی (۲-۸-۷)
۴۰ پیشگیری از ایجاد مطالبات (۲-۸-۸)
۴۰ نقش محوری مسئولین شعب (۲-۸-۹)
۴۱ اقدامات انجام شده در راستای کاهش مطالبات معوق (۲-۹)
۴۲ پیشینه تحقیق (۲-۱۰)
۴۸ فصل سوم: متدولوژی تحقیق
۴۹ مقدمه (۳-۱)
۴۹ روش تحقیق (۳-۲)
۴۹ جامعه آماری و روش نمونه‌گیری (۳-۳)
۵۱ قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری: (۳-۴)
۵۲ پایایی ابزار (۳-۵)
۵۲ روشهای آماری (۳-۶)
۵۲ مرحله اول: تعریف فرضیه‌های آماری H_0 و H_1 (۳-۶-۱)
۵۳ مرحله دوم: تعیین توزیع نمونه‌گیری آماره و نوع آماره آزمون (۳-۶-۲)
۵۳ مرحله سوم: تعریف سطح زیر منحنی H_0 و H_1 و محاسبه مقدار بحرانی (۳-۶-۳)
۵۴ ابزار جمع‌آوری اطلاعات: (۳-۶-۴)
۵۶ فصل چهارم: آزمون فرضیه‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها (۳-۷)
۵۷ ۴-۱ مقدمه

۵۸	۴-۲ داده های توصیفی:
۷۵	فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات.....
۷۶	۵-۱)مقدمه :
۷۶	۵-۲)نتیجه گیری نسبت به فرضیات
۷۷	۵-۳)نتیجه گیری کلی بر اساس فرضیات :
۷۷	۵-۴)محدودیت‌های تحقیق :
۷۷	۵-۵)پیشنهاد‌های پژوهش :
۷۷	۵-۵-۱)پیشنهاد های برگرفته از تحقیق :
۷۸	۵-۵-۲)سایر پیشنهادات.....
۷۸	۵-۵-۳)پیشنهاد برای تحقیقات آتی :
۸۰	منابع و مأخذ:
۸۰	منابع فارسی
۸۱	منابع انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	جدول
۶۹	جدول شماره ۱
۷۰	جدول شماره ۲
۷۱	جدول شماره ۳
۷۳	جدول شماره ۴
۷۴	جدول شماره ۵
۷۵	جدول شماره ۶
۷۶	جدول شماره ۷
۷۷	جدول شماره ۸
۷۸	جدول شماره ۹
۷۹	جدول شماره ۱۰
۸۰	جدول شماره ۱۱
۸۱	جدول شماره ۱۲
۸۲	جدول شماره ۱۳
۸۳	جدول شماره ۱۴
۸۳	جدول شماره ۱۵
۸۴	جدول شماره ۱۶
۸۵	جدول شماره ۱۷
۸۶	جدول شماره ۱۸
۸۷	جدول شماره ۱۹

چکیده :

این تحقیق به بررسی عوامل موثر بر ایجاد مطالبات معوق و راههای جلوگیری از آن در بانک ملی ایران - اداره امور شعب شمال تهران می پردازد. ابتدا در این تحقیق به بررسی اسناد و مدارک موجود در پرونده های معاملاتی مشتریانی که از بانک ملی تسهیلات دریافت نموده اما بدلایلی در پرداخت اقساط آن قصور کرده و منجر به ایجاد مطالبات معوق گردیده اند مورد بررسی و عوامل موثری که بر معوق شدن تسهیلات تاثیر زیادی داشته اند استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند. پس از بررسیهای اولیه اقدام به ارسال پرسشنامه جهت روساء، معاونین و مسئولین معاملات شعب تحت پوشش اداره امور شعب شمال تهران اقدام گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از توزیع فراوانی، نمودار، درصد و تحلیل همبستگی اسپیرمن و آزمون کای دو استفاده شده است.

با توجه به تجزیه و تحلیل داده ها نتایج حاصله نشان میدهد که بین فقدان قدرت آنالیز و اعتبار سنجی مشتریان، عدم نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد، عدم اخذ وثیقه و تضمینات کافی و تورم و نابسامانیهای اقتصادی، با مطالبات معوق رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی :

مطالبات معوق، فقدان قدرت آنالیز و اعتبارسنجی، نظارت مستمر، تورم و نابسامانیهای اقتصادی، اداره امور شعب شمال تهران

فصل اول

كليات تحقيق

۱-۱) بیان مسأله تحقیق :

توسعه اقتصادی هر جامعه در گرو استفاده بهینه از سرمایه هاست و سرمایه گذاری مناسب در هر جامعه بخش مهمی از وظایف دولت و همچنین بخش خصوصی را در بر می گیرد.

بانکها در سیستم بانکداری اسلامی دو وظیفه عمده را دارا می باشند که عبارت است از تجهیز منابع و تخصیص منابع . تجهیز منابع یعنی جمع آوری پس اندازها و سپرده های اندک و سرگردان جامعه در قالب سرفصل های مختلف از جمله حسابهای قرض الحسنه (پس انداز و جاری) و سپرده ها (کوتاه مدت و بلندمدت).

وظیفه دوم بانکها ، تخصیص منابع میباشد که عبارتست از اختصاص سپرده ها و پس اندازهای تجهیز شده در قالب عقود اسلامی و قانون عملیات بانکداری بدون ربا در بخش های مختلف اقتصادی از جمله صنعت ، خدمات ، تولید... تحت عنوان تسهیلات اعطایی .

در هر جامعه ای گروهی از مردم بخش هایی از نقدینگی و سرمایه را در اختیار دارند که دانش و توانمندی استفاده از آنها نداشته و در مقابل بانکها و موسسات واسطه مالی هستند که می توانند سرمایه های افراد را در جهت توسعه اقتصادی جامعه به کار گیرند.

چرخش صحیح و سریع منابع و مصارف آن در بخش های اقتصادی و رونق آن بخش ها ، بیانگر کارایی مطلوب روش ها و برگشت منابع و وصول اقساط در سررسیدهای مقرر ، مشخص کننده مکانیزم درست بکارگیری نقدینگی هادر جهت ایجاد تسهیلات به منظور گسترش فعالیت های اقتصادی و تامین منابع بانکها می باشد . سیاستها و رویه های حاکم بر بانکها تاثیرات مختلفی در بخشهای گوناگون اقتصاد یک کشور میگذارد که از آن جمله می توان به افزایش توان سرمایه گذاری توسط بخش های مختلف

اقتصادی و ایجاد تولید و کمک به کاهش معضل بیکاری و افزایش سطح اشتغال در جامعه را بیان نمود.

بانکها از طریق دیگر مانند افزایش یا کاهش نرخ سپرده ها و همچنین نرخ تسهیلات می توانند در عرصه اقتصاد کشور وارد شده و در بحرانهای اقتصادی و... به ابزاری جهت کمک به دولت تبدیل شوند .

موضوعی که امروزه به یک موضوع داغ اقتصادی و سیاسی در کشور تبدیل شده بحث مطالبات معوق در سیستم بانکی است . نظام بانکی ایران در سالهای اخیر با رشد چشمگیر نرخ مطالبات معوق ، افزایش بی رویه و نگران کننده مواجه گشته و نحوه پیشگیری و وصول آن از دغدغه های اصلی مدیران بانک می باشد.

سوالات اصلی این تحقیق این است که:

آیا فقدان قدرت آنالیز و اعتبارسنجی مشتریان برای ایجاد مطالبات معوق تاثیرگذار است یاخیر؟

آیا عدم نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد تسهیلات بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر دار یاخیر؟

آیا عدم اخذ وثایق و تضمینات کافی باعث ایجاد مطالبات معوق میگردد یاخیر؟

آیا تورم و نابسامانیهای اقتصادی بر ایجاد مطالبات معوق تاثیرگذار است یاخیر؟

۱-۲) اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :

در نظام بانکداری جمهوری اسلامی ایران ، ساختار ترکیب تسهیلات بانکی بر اساس اولویت های کلان اقتصادی مورد نظر دولت در بخش های گوناگون اقتصادی تعیین می گردد . از آنجایی که عامل گردش پولی و سپرده گذاران در بانک ها مردم هستند، بانک ها بعنوان وکیل و امین مردم ، منابع مزبور را در اختیار متقاضیان تسهیلات قرار میدهند.

یکی از مسائل عمده بانک های کشور پس از تصویب قانون بانکداری بدون ربا ، تعویق در پرداخت بدهی ها یا نپرداختن اقساط یا تعلل در انجام تعهد توسط گیرندگان تسهیلات از بانک هاست .

در هر سیستم اقتصادی پویا ، گردش صحیح و سریع منابع و مصارف آن نمایانگر کارایی مطلوب در روش های اجرایی بوده و برگشت منابع و وصول اقساط تسهیلات

در سررسید های تعیین شده در بانک ها ، مشخص کننده مکانیزم درست به کارگیری منابع در جهت ایجاد تسهیلات لازم به منظور گسترش فعالیت های اقتصادی و تامین منابع پولی بانکها می باشد از آنجاکه بانکها به عنوان وکیل و امین مردم منابع را در اختیار متقاضیان تسهیلات قرار میدهند به منظور رعایت امانتداری در استفاده هرچه اصولی تر از منابع ، کاستن خطرات احتمالی و مدیریت اثربخش ضمن رعایت الزامات قانونی ، با کاهش مطالبات معوق می توانند بر قدرت اعطای تسهیلات افزوده ، چون بخش عمده منابع بانکها از محل تفاوت بین سود پرداختی به سپرده گذاران و سود دریافتی از محل تسهیلات اعطایی به مشتریان بدست می آید که بازگشت اصل سود تسهیلات اعطایی به مشتریان ، شرط لازم جهت سودآوری و در نتیجه ادامه حیات اقتصادی بانکها می باشد . انگیزه اصلی تحقیق این است که علل و عوامل موثر بر ایجاد مطالبات معوق را کنکاش کرده و با ارائه راهکارهای اساسی و مطلوب بر سودآوری نظام بانکی و کاهش مطالبات کمک نمائیم .

۱-۳) هدفهای تحقیق :

از آنجا که سهم بیشتر دارایی بانکها از وام ها و تسهیلات اعطایی به مشتریان تشکیل شده ، بهره حاصل از آن به تنهایی از مجموع سایر درآمدهای بانکی بیشتر است . هدف اصلی این تحقیق شناخت عوامل مهمی است که سبب ایجاد مطالباتی است که در سررسیدهای گذشته لاوصول مانده و باعث ایجاد مطالبات معوق شده است در این زمینه در نظر است راهکارهایی جهت کاهش مطالبات معوق و جلوگیری از ایجاد آن ارائه گردد تا دارائی ها در سررسید تعیین شده به آسانی قابلیت نقد شدن داشته و از کیفیت بالا برخوردار باشند و در نتیجه بانکها از وضعیت خوبی بهره گرفته و توانایی پرداخت به هنگام تعهدات خود را داشته و قادر به حفظ این قابلیت باشند تا ضمن جلب اعتماد عمومی و افزایش کارایی در فعالیت های اقتصادی با سرعت بیشتر به حیات خود ادامه دهند .

۱-۴) سوالات یا فرضیه های تحقیق (بیان روابط بین متغیرهای مورد مطالعه)

سوالات اصلی تحقیق :

آیا فقدان قدرت آنالیز و اعتبارسنجی مشتریان بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر گذار است

یاخیر؟

آیا عدم نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد تسهیلات بر ایجاد مطالبات معوق
تاثیر دارد یا خیر؟

آیا عدم اخذ وثایق و تضمینات کافی باعث ایجاد مطالبات معوق می‌گردد یا خیر؟
آیا تورم و نابسامانیهای اقتصادی بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر گذار است یا خیر؟

۱-۵) فرضیه های تحقیق :

فقدان قدرت آنالیز و اعتبار سنجی مشتریان بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر گذار است
عدم نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد تسهیلات بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر دارد
عدم اخذ وثایق و تضمینات کافی باعث ایجاد مطالبات معوق می‌گردد
تورم و نابسامانیهای اقتصادی بر ایجاد مطالبات معوق تاثیر گذار است

۱-۶) متغیرها و واژه های کلیدی :

متغیر وابسته میزان مطالبات و متغیرهای مستقل تسهیلات اعطایی ، وثیقه، قدرت
آنالیز و اعتبار سنجی مشتریان ، نظارت مستمر بر حسن اجرای قرارداد تسهیلات ، اخذ وثایق و
تضمینات کافی ، تورم ، قرارداد و استفاده از تسهیلات

۱-۶-۱) تسهیلات اعطایی :

بانکها به موجب فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا مجازند در قالب عقود اسلامی نسبت به
پرداخت تسهیلات (وام) به اشخاص حقیقی و حقوقی اقدام نمایند .
اعطای تسهیلات به طور کلی مبتنی بر قواعد و عقود اسلامی است . این قواعد و عقود به ترتیب
عبارتند از :

مشارکت مدنی ، سرمایه گذاری مستقیم ، مضاربه ، فروش اقساطی ، اجاره بشرط تملیک ،
معاملات سلف ، قرض الحسنه ، جعاله ، مزارعه ، مساقات و... تقسیم می‌گردند.

۱-۶-۲) مطالبات معوق :

آن بخشی از تسهیلات اعطایی شامل اصل و فرع که توسط گیرندگان آن در مهلت مقرر و قانونی
پرداخت نمی‌گردد و در حسابهای مربوطه به صورت لاوصول منعکس میشود .

۱-۶-۳) وثیقه :

در لغت به معنی استوار و آنچه که به آن اعتماد شود و محکم کاری کردن را گویند .

در اصطلاح ، مالی منقول و غیر منقول که وام گیرنده آن را نزد وام دهنده میگذارد و در قبال آن تسهیلات دریافت میکند و اگر در موعد مقرر آن وام را تسویه یا اقساط آنرا پرداخت نکند وام گیرنده بتواند از محل فروش وثیقه و قیمت آن طلب خود را وصول نماید.

۴-۶-۱) وصول مطالبات :

تسهیلات اعطایی که در قالب عقود اسلامی به اشخاص حقیقی و حقوقی پرداخت میشود باید باتوجه به مدت تسهیلات اعطایی ، در تاریخ سررسید (تاریخ بازپرداخت تسهیلات) به حیثه وصول درآید که به آن وصول مطالبات گفته میشود .

۵-۶-۱) اعتبار :

به معنی باورکردن و اعتمادداشتن است، در مفهوم عام آن حسن شهرتی است که شخص نسبت به

قابلیت ایفای تعهداتش دارد . در عرف بانکداری عبارتست از حق بدهکار شدن در حساب معین و به مبلغ و مدت معین که بانک به موجب قرارداد به مشتریان خود اعطاء می نماید . اعطای اعتبار در واقع تعهدی است بر پرداخت آتی آن .

۶-۶-۱) ارکان اعتباری :

مراجعی هستند که مسئولیت و اختیار اتخاذ تصمیم در مورد اعطای تسهیلات را به عهده دارند .

۷-۶-۱) تعهد :

عبارت از یک رابطه حقوقی است که به موجب آن شخص یا اشخاص ، نظر به اقتضاء عقد یا به الزام قانون ملزم به دادن چیزی ، یا مکلف به فعل یا ترک عمل معینی به نفع شخص یا اشخاص معین می شوند .

۸-۶-۱) تسهیلات تکلیفی :

تسهیلاتی است که به موجب تبصره های قانون بودجه و سایر قوانین و مصوبات مجلس شورای اسلامی و یا سایر مراجع به نظام بانکی تکلیف میشود این تسهیلات در واقع به عنوان ابزاری است در دست دولت تا با توجه به سیاست های اقتصادی و اولویت های تعیین شده ، سیاست کلی اعتباری و همچنین سیاست اعطای تسهیلات بانکی و مشارکت در رشته های مختلف را در حدی که مغایر مفاد قانون عملیات بانکی بدون ربا نباشد ، تعیین می نماید .

۹-۶-۱) تسهیلات غیر تکلیفی :

تسهیلاتی است که بانکها بر اساس معیارها و ضوابط و تصمیم گیریهای مدیران در قالب ابزارهای تسهیلاتی بانکداری بدون ربا اقدام به اعطا تسهیلات می نمایند

فصل دوم

مطالعات نظری و ادبیات تحقیقی